

Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată

Catedra de științe juridice și securitate criminologică

APROBAT

la ședința Catedrei

_____2013

**Șef catedră,
V. Guțuleac, dr., prof. univ.**

VICTIMOLOGIE ȘI PSIHOLOGIA VICTIMEI

Note de curs

Autor

Bulat Irina, lector univ.

Chișinău, 2013

TABLA DE MATERII

Tema 1. Obiectul și istoricul victimologiei criminologice	3
Tema 2. Noțiuni de bază ale victimologie	9
Tema 3. Victima și actul infracțional individual	17
Tema 4. Tipologia victimologică	21
Tema 5. Caracteristici specifice ale diferitor categorii de victime	24
Tema 6. Aspecte psihosociale privind protecția și autoprotecția împotriva victimizării	29
Tema 7. Conceptul de psihovictimologie	33
Surse bibliografice	55

Tema 1. Obiectul și istoricul victimologiei criminologice

1.1. Victimologie - știință despre victimă

1.2. Istoricul, sarcinile și importanța victimologiei

1.3. Victimologie criminologică

1.4. Psihovictimologie

1.1. Victimologie - știință despre victimă

Studiul fenomenului infracțional presupune nu numai cunoașterea infractorului, ci și celei ce suportă efectele directe ale comiterii infracțiunii, respectiv victimei.

Domeniul științific care studiază victimele este *victimologia*. Termenul *victimologie* provine de la latinescul *victima* - ființă vie sacrificată zeului, victimă și grecescul *logos* - cuvânt, învățătură și, respectiv, se traduce ca „știință despre victimă”.

Pînă în prezent în lumea științifică nu există o părere comună despre obiectul și statutul ei în rîndul altor științe. Astfel, victimologia are 3 definiții:

- 1) Victimologia este o ramură a criminologiei și, respectiv, studiază victimele infracțiunilor.
- 2) Victimologia este o știință interdisciplinară care s-a format ca fiind auxiliară dreptului penal, procesului penal și criminalisticii.
- 3) Victimologia este o știință independentă despre victimele diferitor fenomene (accidente, catastrofe naturale și tehnogene, războaie etc.) .

Victimologia studiază nu doar victima la nivel psihologic ca un individ aparte, dar și vulnerabilitatea în masă, vulnerabilitatea anumitor grupe sociale, profesionale etc.

1.2. Istoricul, sarcinile și importanța victimologiei

Primele cercetări științifice ale problemelor victimologice au fost realizate după al Doilea Război Mondial. Această perioadă se caracterizează prin apariția unei abordări complexe metodologice interdisciplinare și acceptarea existenței unui complex larg de cauze ale infracțiunilor, inclusiv personalitatea și comportamentul victimei.

Criminologul american Hans von Hentig, profesorul Universității din Yale (SUA), primul a început să studieze victima. În lucrarea sa „Considerațiuni privind interacțiunea dintre victimă și infractor” el a analizat rolul și gradul de implicare a infractorului și victimei în mecanismul apariției și comiterii infracțiunii. În anul 1948 von Hentig a publicat monografia „Criminalul și victimă lui. Cercetări socio-biologice asupra criminalității”, în care au fost cercetate relațiile dintre victimă și criminal. Von Hentig considera că victima și criminalul sunt subiecți ai unui parteneriat. În unele cazuri victima formează, educă criminalul și finalizează formarea acestuia. Ea de bunăvoie decide să

devină victimă, cooperează cu criminalul și îl provoacă. De aceea, von Hentig afirma că pentru înțelegerea și prevenirea infracțiunilor este necesar de studiat relația dintre infractor și victimă.

Ideile victimologice enunțate de von Hentig au cointerestat și alți savanți. În 1947 criminologul Benjamin Mendelsohn a prezentat la un congres, organizat de Asociația psihiatrilor români la București un raport despre o nouă ramură a științelor bio-psiho-sociologice – „victimologie” și a formulat ideile de bază ale acesteia:

- noțiunea de victimă (au fost identificate și descrise cinci tipuri de victime);
- noțiunile „cuplu penal”, „victimă de bunăvoință”, „victimă-provocator”, „victimă-agresor” etc.

În anul 1975 în monografia sa „Victimologie generală” a dezvoltat concepția proprie despre victimologie și a propus să fie studiate nu doar victimele infracțiunilor, ci și victimele calamităților naturale, genocidului, conflictelor etnice și războaielor.

Un alt cercetător, care a activat aproximativ în același timp, a fost psihiatrul american Fredrick Wertham. În anul 1949, independent de Benjamin Mendelsohn, Wertham în cartea sa “The Show of Violence”, consacrată problemelor violenței, vorbește despre necesitatea creării științei “victimologie”. El susținea că este "imposibil să înțelegi psihologia asasinului, fără a înțelege sociologia victimei".

Date din istorie

1. În 1973, în Ierusalim, a fost desfășurat primul simpozion internațional pe probleme victimologice, la care au fost discutate noțiunile „victimologie”, „victima infracțiunii” și „relațiile dintre infractor și victimă”.
2. În 1979, în Münster (Germania), a fost fondată Asociația Internațională a Victimologilor, care avea sarcina de a coordona activitatea savanților diferitor țări ale lumii în elaborarea măsurilor victimologice de profilaxie a criminalității.
3. În 1980, în Washington, a avut loc congresul mondial pe probleme de profilaxie victimologică a criminalității, unde a fost recunoscut că victima infracțiunii constituie un element esențial în procesul apariției și săvârșirii infracțiunii și controlului asupra infracționalității.
4. La 29 noiembrie 1985 Asamblarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a adoptat *Declarația privind principiile fundamentale ale justiției pentru victimele infracțiunilor și abuzului de putere.*

Victimologia contemporană rezolvă următoarele sarcini teoretice și științifico-practice:

- cercetează particularitățile demografice, sociale, culturale, psihologice ș.a. ale personalității și modului de viață a victimei;
- analizează factorii și legitățile formării particularităților victimogene ale personalității victimei;
- studiază relațiile dintre infractor și victimă în momentul apariției și realizării infracțiunii;

- analizează rolul și comportamentul victimei în geneza comportamentului infracțional și procesului victimizării;
- cercetează elementele situative, care influențează geneza și dezvoltarea comportamentului ilicit, rolul stării biopsihosociale a victimei;
- diagnosticarea victimității personalității și prognozarea victimologică;
- apărarea drepturilor și oferirea ajutorului victimelor infracțiunilor în formă de reabilitare și resocializare.

Importanța victimologiei constă în stoparea procesului de victimizare a populației și, prin urmare, contribuirea la scăderea nivelului de criminalitate.

1.3. Victimologie criminologică

Victimologia criminologică este o ramură a criminologiei, teorie generală, învățare despre victimă, avînd ca obiect de studiu victima infracțiunii.

Sarcinile victimologiei criminologice constau în studierea personalității victimei, relațiilor acestora cu infractorul înainte, în timpul sau după comiterea crimei.

Obiect de studiu al victimologiei criminologice sunt persoanele cărora le-au fost cauzate daune fizice, morale sau materiale prin infracțiune, inclusiv și infractorii:

- 1) comportamentul lor legat de comiterea infracțiunii (inclusiv și comportamentul după comiterea infracțiunii);
- 2) relațiile care le-au legat pe victimă și infractorul înainte de comiterea infracțiunii;
- 3) situația în care a avut loc cauzarea daunelor etc.

Cunoașterea victimelor violenței sau furturilor, analiza și generalizarea datelor deopotrivă cu studierea personalității infractorului pot contribui la determinarea direcției măsurilor profilactice, a evidențierii grupelor de oameni cel mai des supuse atentatelor socialmente periculoase.

Criminologia victimologică studiază:

- 1) caracteristicile sociale, psihologice, juridice, morale și altele ale victimei infracțiunii – pentru determinarea în urma cărora calități emoționale, volitive, morale și ce orientare socială au înlesnit transformarea omului în victimă;
- 2) relațiile ce leagă victima și infractorul – pentru a determina în ce măsură aceste relații contribuie la formarea premiselor pentru săvîrșirea infracțiunii, cum ele influențează asupra începutului infracțiunii și motivelor acțiunilor ale infractorului;
- 3) situațiile care precedeauă infracțiunea, la fel și nemijlocit situația infracțiunii – pentru a determina cum comportamentul victimei (acțiune sau inacțiune) se manifestă semnificativ din punct de vedere criminologic interacționînd cu comportamentul infractorului în situațiile respective;
- 4) comportamentul victimei postcriminal – pentru a determina ce victima va întreprinde pentru reconstituirea dreptului său, va recurge la

- protecția organelor de ocrotire a ordinii de drept, judecătorei, contribuie sau piedică procesul de stabilire a dreptății;
- 5) căile, posibilitățile și modalitățile de a compensare a prejudiciilor cauzate de infracțiune și, în primul rînd, reabilitarea fizică a victimei.

1.4. Psihovictimologie

Psihovictimologia este o știință despre psihologia victimei, care studiază cauzele psihologice și mecanismele acțiunilor victimale, elaborează recomandări psihologice cu scopul asigurării securității populației.

Psihovictimologia constituie o parte componentă a psihologiei securității ca secțiune a psihologiei juridice. În dependență de obiectul de studiu, ea se divizează în psihovictimologie criminală, traumată și profesională.

Sarcina de bază a psihovictimologiei este studierea victimei și identificarea calităților victimale, stărilor, modului de viață și a comportamentului, care sunt importante din punct de vedere psihologic și au provocat sau, în mod semnificativ, au facilitat săvîrșirea acțiunilor ilegale, sau au creat condiții favorabile pentru cauzarea daunelor fizice, psihologice și patrimoniale în urma calamităților naturale, tehnogene, incendiilor și a altor situații periculoase pentru viață.

Structura psihovictimologiei:

- 1) teoria psihovictimologică generală a comportamentului victimei;
- 2) teorii particulare ale psihovictimologiei criminale, traumale și profesionale;
- 3) teoria și practica expertizelor psihovictimologice;
- 4) diagnostica psihoprofilactică a nivelului de victimitate în comoprtement;
- 5) sistemul de diminuare a nivelului de victimitate a personalității și a grupurilor sociale.

Autoevaluare:

1. Ce este victimologia?
2. Numiți unele evenimete din istoria victimologiei.
3. Ce sarcini stau la baza activității victimologice?
4. Ce este victimologia criminologică?
5. Descrieți psihovictimologia ca știință.

Note

Lined writing area with 21 horizontal lines.

Tema 2. Noțiuni de bază ale victimologiei

2.1 Victima

2.2 Victimitatea

2.3 Vulnerabilitatea victimală

2.4 Victimizarea individuală

2.5 Victimizarea socială

2.1. Victima

Noțiunea de victimă își are originea în concepțiile religioase timpurii despre suferință, sacrificiu și moarte. Această concepere a victimei era răspândită în civilizațiile antice, în deosebi în Babilonia, Palestina, Grecia și Roma.

Victimă poate fi considerat omul căruia i-a fost cauzat un prejudiciu fizic (vieții, sănătății și libertății fizice), moral (umilirea cinstei și demnității) sau material în urma acțiunilor altor persoane, comportamentului său, evenimentelor ori întâmplărilor nenorocite.

Totodată, victimă poate fi și o comunitate de oameni, dar într-o anumită formă de integrare. Victimă poate fi recunoscută și persoana juridică, dar ea nu deține calități de victimă. Victima integrativă se manifestă în cazul când paguba, cauzată în urma acțiunilor ilicite, fiind îndreptată împotriva comunității, se materializează în cauzarea daunelor nemijlocit persoanelor, care formează această comunitate. Astfel, victima integrativă reprezintă o comunitate de oameni, care deține anumite caracteristici:

- toate persoanele, care constituie comunitatea, trebuie să dețină cel puțin o calitate comună, care ar condiționa predispunerea victimală în cadrul victimității generale și speciale (spre exemplu, naționalitatea, apartenența grupului de deținători ai acțiilor etc.);
- unitatea trebuie să dețină victimitate aditivă;
- structura internă a comunității, rolurile constitutive ale acesteia, trebuie să fie astfel ca victimizarea comunității să fie imposibilă fără ca prejudiciul să fie cauzat nemijlocit majorității sau tuturor membrilor acesteia.

Victima și infracțiunea sunt noțiuni de raport. Dacă nu există infracțiune, atunci nu există nici victimă.

2.2. Victimitatea

Termenul „victimitate” a fost introdus în victimologie de către Lev Frank. Conform definiției cercetătorului, victimitatea este capacitatea înaltă, potențială sau realizată, de a

deveni victimă a atentatului criminal cu condiția că acesta ar fi putut fi evitat. Capacitatea respectivă este determinată de anumite trăsături fizice, psihice și sociale dobândite de om (de exemplu, anumite deficiențe fizice sau alte deficiențe, incapacitatea de autoapărare sau pregătire insuficientă de autoapărare, atracție deosebită exterioară, psihică și material-financiară), care pot să-l facă predispus de a fi transformat în victimă a infracțiunii.

Victimitatea nu se manifestă întotdeauna la fel, pentru una și aceeași persoană în circumstanțe diferite sau pentru diferite persoane în aceleași circumstanțe. De asemenea, ea nu este o însușire fatală a anumitor persoane. Victimă a infracțiunii poate deveni și o persoană „nonvictimală”, deoarece victimizarea nu este determinată numai de factorii personali, dar și de circumstanțele exterioare în care a nimerit persoana vătămată.

Vulnerabilitatea victimală a persoanei este influențată de factori personali (vârsta, sexul, vestimentația, anumite gesturi, trăsăturile de caracter, calitatea de gardă de corp sau de polițist, constituția fizică fragilă etc.) și de factori situaționali (cartierul, călătoria în transportul public, revenirea de la serviciu în perioadele de minimă circulație a populației, condiția de turist etc.).

În cazul când victimă este un grup de persoane, se realizează victimitatea aditivă (integrativă), care este calitatea de vulnerabilitate, condiționată de predispunerea grupală a persoanelor, care formează comunitatea (grupul), spre realizarea acesteia. Această formă a victimității se diferă calitativ de victimitatea potențială individuală a membrilor comunității. Ea este principial diferită și nu este o simplă sumare a acesteia:

- este situativă, i.e. determinată de factorii exteriori pentru comunitate;
- este contradictorie în sine, deoarece membrii comunității pot deveni victime, dar paguba cauzată lor nemijlocit poate fi diferită;
- poate fi realizată în forma autocauzării prejudiciului în cazul unui conflict în interiorul comunității.

Victimitatea poate fi divizată în victimitatea specială (aspectectele psihologice ale victimității) și victimitatea generală, care include sexul, vârsta, rolul social precum și statutul social al victimei.

2.3. Vulnerabilitatea victimală

Vulnerabilitatea victimală indică gradul de predispoziție a persoanei de a deveni victimă.

În baza ideii că victima poartă o anumită răspundere în desfășurarea activității infracționale a apărut conceptul de „potențial de receptivitate victimală”, propus de B. Mendelshon (1956), care înseamnă gradul de vulnerabilitate victimală a unui individ, acesta fiind condiționat de o multitudine de factori, precum: vârsta, sexul, aspect bio-constituțional, pregătire socio-culturală, IQ, caracteristici psiho-comportamentale. De exemplu, neglijența, superficialitatea, exagerarea Eului, etc., pot corela cu valori crescute ale nivelului vulnerabilității victimale.

Gradul de vulnerabilitate victimală poate fi precizat prin intermediul a două categorii de factori:

a) factori personali; retardații mintal sau cei normali dar cu o valoare mai scăzută a IQ, indivizi cu achiziții modeste pe linia educațională sau cei cu o redusă experiență socială și interacțională pot fi ușor victimizați de infractori, care folosesc minciuna și fraudă; indivizii care sunt handicapați fizic, persoanele în vârstă sau fragile, minorii, femeile; este posibil ca ei să fie destul de frecvent ținta atacului infractorilor violenți;

b) factori situaționali; unii indivizi sunt în mare măsură susceptibili de a fi victimizați decât alții în anumite perioade de timp sau când se află în anumite situații. De exemplu, turiștii constituie un grup vulnerabil, infractorii atacându-i fără teamă, știind că datorită unor considerații legate în timp, bani etc., puțini dintre aceștia sunt dispuși să participe la rezolvarea cazurilor de către sistemul judiciar.

2.4. Victimizarea individuală

Victimizarea este procesul și rezultatul transformării personalității în victimă a infracțiunii. Astfel, victimizarea unește în sine procesul de realizare a victimității și victimitatea realizată. Victimizarea individuală are loc atunci când prejudiciul este cauzat unei persoane concrete.

Victimizarea este indisolubil legată de criminalizare. În afara criminalizării, victimizarea este imposibilă. Însă, victimizarea constă nu doar în cauzarea prejudiciului. Percepînd prejudiciul, subiectul din victimă potențială se transformă în victimă reală. Aceasta se explică prin aceea că subiectul victimizării întotdeauna are o anumită atitudine față de pericol, o apreciere a posibilității de evitare a acestuia etc. Altfel spus, victimizarea are latură subiectivă (emoțional-volitivă). Victimizarea subiectului are loc într-o anumită situație – ceea ce reprezintă latura obiectivă a acestui fenomen. Astfel, la nivel individual victimizarea include atare elemente ca: subiectul și obiectul, latura subiectivă (emoțional-volitivă) și cea obiectivă (situativă).

Subiect al victimizării (victimă nemijlocită) este o persoană fizică, care deține un anumit statut social și este inclusă în sistemul relațiilor sociale.

Obiect al victimizării sunt relațiile sociale care au suferit în urma victimizării.

Latură obiectivă a victimizării este situația în cadrul careia are loc victimizarea:

- locul,
- timpul,
- modul de cauzare a prejudiciului,
- comportamentul victimei,
- consecințele victimizării.

Latura subiectivă a victimizării include:

- motivele subiectului victimizării;
- scopul subiectului victimizării;

- perceperea de către subiect a situațiilor care influențează comportamentul lui;
- conștientizarea și atitudinea față de victimizare.

Victimizarea poate fi *primară, secundară, terțiară și cuaternară (coadritară)*.

- *Victimizarea primară* constă în cauzarea daunelor materiale, fizice și psihice în mod direct victimei, membrilor familiei acesteia, prietenilor și anturajului social al victimei.

- *Victimizarea secundară* constă în cauzarea indirectă de prejudicii victimei infracțiunii, determinată de atitudinea față de dînsa a persoanelor din anturajul social apropiat, a organelor de control social, a avocatului (de exemplu, care în instanța judiciară este în calitate de apărător al infractorului), precum și de atitudinea medicilor față de victima aflată în spital.

- *Victimizarea terțiară* este procesul în decursul căruia cercetătorii științifici și persoanele cu funcții de răspundere, depășind atribuțiile și sarcinile trasate în fața lor, utilizează victima infracțiunii în scop personal (carieră, politica penală realizată la etapa dată), nefiind luat în atenție prejudiciul pricinuit victimei concrete a infracțiunii sau grupului de persoane devenite victime.

- *Victimizarea cuaternară (coadritară)* constă în cauzarea de prejudicii victimelor infracțiunilor prin calomnierea conștientă a acestora de către funcționarii organelor de drept sau alte persoane.

Lev Frank propune delimitarea victimizării după nivelurile acesteia:

- *Primul nivel sau „victimizarea primară”* constă din datele despre victimele directe ale infracțiunilor. Acestea sunt persoanele vătămate care figurează în dosarul penal sau victimele relevate în rezultatul sondajelor sociologice (victimele latente cărora nemijlocit le-a fost cauzată o daună prin infracțiune).
- *Al doilea nivel sau „victimizarea secundară”* se conturează cu ajutorul datelor despre membrii familiilor victimelor care, de facto, de asemenea, au suferit în urma infracțiunii comise asupra unui membru al familiei.
- *Al treilea nivel sau „victimizarea terțiară”* constă din victimele infracțiunilor ce nu au fost supuse unui impact direct, adică actul infracțional nu este orientat asupra unei persoane sau familii concrete. Acest nivel apare ca urmare a infracțiunilor îndreptate contra colectivelor întreprinderilor și organizațiilor.

Poate fi relevat și al *patrulea nivel al victimizării*, când victimă devine populația unui raion sau regiune, adică o mulțime de persoane în același timp. Este necesar a distinge *al cincilea nivel de victimizare*, determinat de săvîrșirea infracțiunilor contra păcii și securității omenirii, infracțiunilor de război.

Nivelul victimizării poate fi calculat statistic în intervale de timp (an, lună, săptămîină, parcursul zilei etc.). Frecvent, nivelul victimizării este determinat prin cota-parte a persoanelor care au suferit în urma infracțiunilor în decursul unei perioade concrete de timp, din numărul total al persoanelor care aparțin la un anumit grup social:

$$N_i = \frac{W_i}{U_i} \times 100 \%$$

unde, N_i - nivelul victimizării grupului social;

i - (de exemplu, funcționarilor organelor afacerilor interne);

W_i - numărul reprezentanților unui anumit grup social care au suferit în urma infracțiunilor (de exemplu, în decursul unui an);

U_i - numărul de persoane care aparțin la grupul social (i). Nivelul victimizării poate fi exprimat și prin numărul de persoane vătămate care revin la 1000, 10000 și 100000 de persoane din grupul social studiat, denumit coeficient al victimizării.

Nivelul victimizării poate fi calculat pentru fiecare categorie de infracțiuni sau fiecare categorie a populației (minori, femei, bătrâni, orășeni, turiști, șomeri, imigranți etc.).

2.4. Victimizarea socială

Victimizarea socială include atât acțiuni directe, cât și indirecte, care cauzează daune subiectului victimizării prin atacarea relațiilor sociale ale acestuia sau statutului lui social.

Autoevaluare:

1. Determinați esența noțiunii de victimă.
2. Ce este „victimitatea”?
3. Cum poate fi explicată vulnerabilitatea victimală?
4. În ce constă sensul victimizării ?
5. Dați definiția termenului „victimizare socială”.

Tema 3. Victima și actul infracțional individual

- 3.1. Comportamentul victimei și rolul ei în mecanismul actului infracțional**
- 3.2. Modul de viață și cercul de relații ale victimei**
- 3.3. Poziția și situația victimei după comiterea infracțiunii**
- 3.4. Acuzarea victimei**
- 3.5. Apărarea victimei**

3.1. Comportamentul victimei și rolul ei în mecanismul actului infracțional

Victima nu este implicată în mod identic în derularea unui act infracțional, iar interacțiunea comportamentală a celor doi "parteneri" are caracteristici diferite. În faza preinfracțională relațiile dintre cuplul infracțional (infractor-victimă), de cele mai multe ori, sunt de indiferență. De regula, inițiativa aparține infractorului, atitudinea viitoare a victimei fiind aproape nerelevantă pentru declanșarea acțiunii infracționale.

În faza infracțională raporturile funcționale dintre infractor-victimă nu se modifică în mod esențial, exceptând cazurile când prin comportamentul manifestat victima îl determină pe infractor să își schimbe planul de acțiune sau chiar să renunțe la unele din obiectivele sale. Comportamentul victimei din această fază este marcat atât de modul de acțiune al infractorului, cât și de stările emoționale puternice pe care le trăiește (teama, frica, spaima, groaza).

Activismul comportamental al victimei se accentuează în faza postinfracțională, în special pe parcursul desfășurării anchetei penale și a cercetării judecătorești, având uneori un rol decisiv în derularea acestora.

În urma cercetărilor victimologice realizate a fost stabilit că comportamentul victimei în mecanismul actului infracțional poate avea un rol diferit:

- poate împiedica săvârșirea infracțiunii
- poate fi neutru, i.e. nici nu împiedică și nici nu favorizează comiterea infracțiunii
- poate contribui la săvârșirea infracțiunii, fiind neatent, neprevăzător, riscant sau ușuratic, astfel, devenind cauza infracțiunii.

În medie, cercetările criminologice relevă că, victimele favorizează săvârșirea crimelor în 35% din cazuri, în 10% ele contribuie decisiv la declanșarea comportamentelor criminale, în 30% din cazuri conduita victimelor este neutră, în timp ce în 25% acestea depun eforturi pentru curmarea actelor criminale.

Cu cât rolul comportamentului victimei în geneza infracțiunii este mai semnificativ, cu atât este mai puțin intensivă orientarea antisocială a infractorului. În infracțiunile împotriva personalității această corelație este mai evidentă, deoarece în mecanismul comiterii infracțiunii un rol important au emoțiile infractorului, ajungând până la nivelul de afect, deoarece influența victimei este percepută de infractor prin prisma semnificației personale.

3.2. Modul de viață și cercul de relații ale victimei

Cercul de relații al victimei (de familie, rudenie, vecinătate, de serviciu, de distracție) și modul de viață al acesteia adesea conțin în sine pericolul victimizării. De o importanță deosebită, în acest sens, sunt precizarea relațiilor victimei (de amicitie, dușmănie, indiferență) și, mai ales, identificarea și conturarea tuturor stărilor tensionale ori conflictuale mai vechi sau apărute recent (neînțelegeri familiale, conflicte pentru moștenire, motive de răzbunare sau gelozie etc.), precum și a celor care privesc legături cu persoane bănuite de comiterea faptei sau cu cercuri afaceriste ori de infractori, care ar putea sugera preocuparea victimei pentru obținerea unor venituri pe căi ilicite.

Studierea modul de viață al victimei, de asemenea, are o mare importanță în procesul determinării factorilor, care au contribuit la victimizarea acesteia. Prin modul său de viață ea poate contribui la comiterea infracțiunii împotriva sa:

- poate crea condiții obiective și subiective pentru comiterea infracțiunii (spre exemplu, să se evidențieze în plan social sau, dimpotrivă, să se izoleze de societate);
- poate neglija măsurile de precauție și, astfel, să se supună riscului de victimizare;
- prin comportamentul său poate merge împotriva stereotipurilor;
- tratarea psihologică incorectă a procesului de victimizare poate conduce spre formarea derigărilor în comportament (64% din oamenii, care au devenit în copilărie sau în tinerețe victime ale infracțiunilor, cu timpul singuri se transformă în infractori);
- victima poate juca un rol important în procesul motivării infractorului prin capacitatea sa de a fi implicată în aceasta fără propria voință (faptul cum victima apreciază infractorul poate servi justificare a acțiunilor infracționale de către infractor);
- infractorii depersonifică și deindividualizează victima (ea este privită ca lipsită de valoare).

Astfel, cunoașterea cercului de relații al victimei și modului ei de viață contribuie la stabilirea corectă sau mai precisă a cauzelor infracțiunilor.

3.3. Poziția și situația victimei după comiterea infracțiunii

Poziția și situația victimei după comiterea infracțiunii poate avea următoarele variante posibile:

- victime dispărute, sesizarea fiind făcută de persoane cunoscute și, nu de puține ori, chiar de către infractor, cum ar fi cazul soțului ucigaș;
- victime ce nu supraviețuiesc agresiunii (decedate) care oferă, în principal, informații asupra infractorului, plecând de la modul cum a reacționat acesta (în

ce loc, cu cruzime sau fără, încercând sau nu să acopere urmele, jefuind sau nu victima, etc);

- victime ce supraviețuiesc agresiunii, dar nu pot identifica infractorul din motive obiective (fapta s-a comis pe întuneric, infractorul era mascat, victima a fost mai înainte legată la ochi, prin surprindere, etc). În asemenea cazuri, victima poate oferi informații în legătură cu unele caracteristici fizice sau psihice ale infractorului (eventual vocea, aspecte vestimentare – haină aspră sau lucioasă, nervozitate, precipitare etc);

- victime ce supraviețuiesc agresiunii și care cunosc infractorul, însă nu-l denunță din motive ce țin de teama de răzbunare a acestuia (de exemplu: victima cunoaște amenințarea infractorului că, în cazul în care va fi denunțat se va răzbuna pe copii);

- victime care supraviețuiesc agresiunii, care cunosc infractorul, dar pe care însă nu-l denunță din motive ce țin de viața lor particulară (de exemplu: agresorul este concubinul victimei căsătorite);

- victime care supraviețuiesc agresiunii, care cunosc infractorul, dar care, în loc să-l denunțe, încearcă să ofere alte explicații, inclusiv autoacuzându-se, protejându-l deliberat pe infractor (este cazul, desigur mai rar, a victimei care, în acest fel, consideră că oferă *dovezi de dragoste* infractorului pe care-l iubește);

- victime care supraviețuiesc agresiunii și care, deși cunosc infractorul adevărat, acuză o altă persoană pe care vrea să se răzbune;

- victime care supraviețuiesc agresiunii, care cunosc infractorul, însă, profitând de situație, încearcă să pună pe seama altuia și fapte pe care nu le-a comis (de exemplu: reclamă dispariția unor lucruri de valoare sau bani pe care în mod real infractorul – care s-a rezumat numai la violarea ei – nu și le-a însușit);

- care profită de o anumită situație, reclamând o infracțiune comisă asupra sa cu intenția de a sancționa o persoană sau de a profita de pe urma ei (de exemplu: simularea voluntară și regizarea corespunzătoare pentru a transforma o relație sexuală în viol).

3.4. Acuzarea victimei

Procesul de acuzare a victimei parcurge mai mulți pași. În primul rând, acuzatorii victimei presupun că există ceva rău cu victimele, pentru că ele diferă în mod semnificativ de celelalte persoane care nu au fost victimizate: fie atitudinea lor, fie conduitele, fie ambele se disting în mare măsură de cei neafecțați. În al doilea rând, acuzatorii presupun că aceste diferențe sunt sursa stării și conduitei victimei, deoarece dacă ar fi fost ca și ceilalți, ele nu ar fi fost alese pentru atac. În al treilea rând, acuzatorii argumentează că dacă victimele vor să evite suferințe viitoare trebuie să își schimbe modul lor de a gândi și de a acționa, să renunțe la comportamentul licitativ, care favorizează procesul victimizării lor.

Acuzarea victimei poate apărea în triplă ipostază:

a) *Ca o explicație individualistă pentru problemele sociale*, promovată de doctrina "responsabilității personale". Teoria pleacă de la convingerea că indivizii umani au un anumit grad de control asupra evenimentelor petrecute în viața lor. Victimele sunt condamnate pentru că au comis erori grave care au dus la consecințe negative. Așa cum infractorii sunt condamnați pentru încălcarea legii, și victimele trebuie să răspundă pentru comportamentul lor greșit.

b) *Ca proces psihologic*. Acuzarea victimei rezultă din credința într-o "lume justă", un loc în care indivizii obțin ceea ce merită și merită ceea ce obțin. Lucruri și întâmplări rele apar numai pentru persoanele rele, oamenii buni sunt recompensați pentru că ei respectă regulile. Deci, dacă cineva este vătămat de un infractor, victima trebuie să fi făcut ceva rău de a meritat o asemenea soartă. Acuzatorii din această categorie condamnă victimele pentru a-și asigura liniștea interioară căci imaginarea unei lumi în care acte brutale și fără sens pot fi produse de către oricine și în orice moment este deconcertantă și amenințătoare.

c) *Ca un mod de a vedea al infractorilor*. Infractorii recurg la acuzarea și denigrarea victimei pentru a-și justifica și legitima actul agresiv, dar și ca un proces de desensibilizare care reduce sau chiar elimina în totalitate sentimentele și stările de vinovăție, rușine, remușcare, muștrări de conștiință, inhibiții morale. Actele gresive devin posibile când victima este văzută ca fiind fără valoare, sau ceva inferior umanului, ca o țintă pentru ostilitate și agresiune, ca un proscris ce-și merită maltratarea sau ca un act de justiție bazată pe răzbunare și care trebuie apreciat, nu condamnat.

3.5. Apărarea victimei

Apărarea victimei constă în respingerea concepțiilor privind acuzarea victimei. În primul rând, apărătorii consideră că acuzatorii exagerează măsura în care facilitarea, precipitarea sau provocarea contribuie la comiterea infracțiunii. În al doilea rând, apărătorii consideră că acuzatorii confundă excepția cu regula în ceea ce privește vinovăția victimelor în săvârșirea agresiunilor. "Vinovăția" unui procent relativ mic de victime este generalizată pentru toate victimele unei anumite categorii de infracțiuni. În al treilea rând, apărătorii consideră că acuzatorii victimelor cer în mod nerațional ca acestea să își schimbe modul de viață, fapt imposibil de cele mai multe ori din diferite motive de natură financiară, socială, culturală, de poziționare în spațiu etc. Astfel, celor mai mulți indivizi le lipsesc posibilitățile și resursele pentru a-și schimba mijloacele de călătorie, orele de lucru, școlile frecventate, vecinătățile în care trăiesc etc.

În cadrul apărării victimei pot fi identificate două perspective:

a) *Blamarea criminalului.* Acuzătorii infractorului neagă orice încercare a acestuia de a schimba povara responsabilității actului reprobabil de pe spatele lui pe umerii victimei. La fel ca acuzarea victimei, și apărarea victimei adoptă doctrina responsabilității personale pentru conduita delictuala, dar această responsabilitate revine exclusiv făptuitorului, nu și victimei.

b) *Acuzarea sistemului.* Teoria acuzării sistemului nu vizează atât contracararea acuzării victimei cât acuzarea sistemului social în care trăiesc victima și agresorul. În acord cu principiile blamării sistemului, nici infractorul și nici victima nu sunt vinovați, ambii, în grade diferite, sunt "victime" ale culturii lor și mediului înconjurător. În funcție de acest punct de vedere, rădăcinile problemei crimei sunt de găsit în instituțiile de bază pe care este construit sistemul social.

Autoevaluare:

1. Descrieți comportamentul victimei și explicați rolul acesteia în mecanismul actului infracțional.
2. Ce mod de viață duce victima și care este cercul ei de relații?
3. Care este situația și poziția victimei după comiterea infracțiunii?
4. În ce constă acuzarea victimei?
5. Cum se efectuează apărarea victimei?

Tema 4. Tipologia victimologică

4.1. Clasificarea victimelor în funcție de categoria infracțională

4.2. Clasificarea victimelor după gradul de implicare și responsabilitate în comiterea infracțiunii

4.3. Clasificarea victimelor utilizând drept criteriu factorii psihologici, biologici și sociali

4.4. Clasificarea victimelor în dependență de tipurile de infracțiuni

4.1. Clasificarea victimelor în funcție de categoria infracțională

Comportamentul uman, nu poate fi etichetat și clasificat în categorii individuale strict distincte și clar stabilite, motiv pentru care orice clasificare prezintă un caracter mai mult sau mai puțin arbitrar.

Încercările de clasificare a victimelor implica o multitudine de dificultăți care țin de marea diversitate a infracțiunilor, de responsabilitatea și rolul care îl joacă victima în comiterea infracțiunii.

Cu toate problemele pe care le ridică incadrarea riguros științifică a victimei într-o anumită categorie, numeroși autori au încercat să realizeze clasificări în funcție de o serie de criterii și variabile.

Un prim criteriu îl constituie **categoria infracțională**, în urma căreia apare victima. Se disting următoarele categorii de victime:

- ale infracțiunii de omor;
- de vătămare corporală;
- lovituri cauzătoare de moarte;
- de viol;
- de tâlhărie;
- de furt;
- de înșelăciune.

4.2. Clasificarea victimelor după gradul de implicare și responsabilitate în comiterea infracțiunii

Majoritatea clasificărilor se axează pe **gradul de implicare și de responsabilitate al victimelor în comiterea infracțiunii**.

Astfel, Mendelsohn diferențiază următoarele categorii de victime:

- inocentă;
- avînd o vinovăție minimă;
- la fel de nevinovate ca și infractorul;

- vinovăție maximă, avînd responsabilitate deplină în comiterea infracțiunii, infractorul fiind nevinovat;
- simulantă sau confabulatoare.

Această tipologie se realizează în baza unei scale graduale cu privire la răspunderea ce revine celor doi „parteneri” ai cuplului penal privind comiterea infracțiunii. La o extremitate se află nevinovăția, iar la cealaltă – responsabilitatea deplină.

Dupa gradul de participare și de implicare în comiterea actelor infracționale se diferențiază următoarele categorii:

- nonparticipare,
- latent,
- predispus,
- provocător,
- participant,
- inițiere,
- facilitare,
- instigare,
- cooperare.

Criminologul Stephen Schafer (1977), propune o clasificare mai consistentă sub aspectul logico-științific, utilizînd ca criterii **gradul de participare și de responsabilitate al victimei în comiterea infracțiunii**.

Tipologia victimalului a lui Schafer conține șapte categorii de victime:

1. **victime care anterior faptului infracțional nu au avut nici o legătură cu făptașul.** Victima nu are nici o parte din vină în actul infracțional; incidental victima s-a aflat la locul infracțiunii. Este cazul funcționarului de la ghișeu al unei bănci care cade victimă întîmplător, unui infractor, pentru că la ora respectivă se afla acolo;

2. **victime provocătoare** sunt acelea, care anterior victimizării lor au comis ceva, conștient sau inconștient, față de infractor. Asemenea cazuri pot fi întîlnite atunci cînd cineva (victima ulterioară) se comporta arogant față de viitorul infractor sau dacă nu își ține o promisiune solemnă ori dacă intră în legături amoroase cu iubita infractorului, care ulterior „trece ușor la act”, victimizîndu-l pe cel care i-a provocat starea de frustrare;

3. **victime care precipită declanșarea acțiunii răufăcătorului.** Este cazul persoanelor care, prin conduita lor, influențează răufăcătorii în a comite infracțiuni, deși între ei nu a existat niciodată nici o legătură. Comportamentul neglijent al viitoarei victime îl incită pe infractor. Spre exemplu: femeia care umblă seara prin locuri puțin frecventate cu o costumație provocătoare. Oricît de ademenitoare ar fi „ocaziile”, în mod curent, ele nu ar trebui să aibă nici un efect asupra persoanelor care sunt perfect integrate în societate și acceptă normele legal morale. Totuși o parte din vină aparține victimei, care prin comportamentul

neglijent, prin lipsa de grijă față de bunuri sau propria persoană o fac să devină pradă ușoară a unor infractori;

4. **victime slabe sub aspect biologic.** Este cazul persoanelor care prezintă unele deficiențe psihice sau lipsa forței fizice (copii, bătrâni). Deși constituția biologică, lipsa posibilității de apărare adecvată facilitează sau chiar precipită comiterea infracțiunii, totuși victima nu poate avea nici o parte din responsabilitate. Dacă se pune problema vinovăției, răspunderea revine, în primul rând, persoanelor care sunt obligate să le supravegheze și să le asigure protecția;

5. **victime slabe sub aspect social,** sunt acele persoane care aparțin unor grupuri minoritare etnice, unor religii neagreate de către comunitate. Fără să aibă nici un fel de vină reală personală pot să cadă frecvent victime agresiunii manifestate de către reprezentanții comunității;

6. **victime autovictimizante** sunt acele persoane care orientează agresiunea către propria persoană, ele însele ajung să devină proprii lor criminali. Toxicomaniile, suicidul sunt acte deviate în care cel lezată are rol dublu de criminal și de victimă;

7. **victime politice** sunt persoane care au de suferit din cauza convingerilor lor, convingeri care nu trebuie să se materializeze în mod obligatoriu în acțiuni.

4.3. Clasificarea victimelor utilizând drept criteriu factorii psihologici, biologici și sociali

Criminologul german Hans von Hentig pe baza sintezei unor factori psihologici, **biologici și sociali**, distinge 13 categorii de victime:

1. **victime tinere** care nu au forță fizică, sunt naive, fără experiență. Cele mai frecvente forme fiind răpirea sau utilizarea lor de către infractorii adulți drept complici la diferite infracțiuni, maltratarea și abuzul sexual;

2. **victime vârstnice** care pot deveni victime ale infractorilor fiindcă sunt bănuite că au avere și sunt considerate ca fiind în imposibilitate de apărare;

3. **victime femei** care apar ca infracțiuni de ordin sexual sau devin victime ale unor acțiuni infracționale motivate material;

4. **consumătorii de alcool și stupefiante,** primii sunt expuși acțiunilor victimizante ale hoților de buzunare iar consumătorii de droguri sunt expuși în special pericolului de autovictimizare;

5. **imigranții** pot să devină ușor victime datorită necunoașterii limbii, a lipsei de informații referitor la domeniul relațiilor umane vitale, precum și ostilității băștinașilor, care încearcă să profite de credibilitatea noului venit;

6. **minoritățile etnice** care pot apare victime datorită activității bazate pe discriminarea rasială;

7. **persoanele cu inteligență scăzută**, datorită lipsei de previziune;
8. **persoanele expuse stărilor depresive** datorită nivelului scăzut al reactivității fizice și psihice;
9. **persoanele achizitive (lacomi)** adică cei care caută să profite și să-și mărească resursele materiale;
10. **persoanele destrăbălate, desfrîdate** care datorită indiferenței și disprețului față de legi;
11. **persoanele singuratic (izolate)** sunt vulnerabile la victimizare, suportă greu singurătatea și frustrările la care sunt supuse. Credulitatea lor mărită îi expune la vulnerabile față de manevrele iscusite ale infractorilor; multiple pericole de victimizare cum este: furtul, fraudă, înșelătorii și crima;
12. **chinuitorii (torturanții)** care în urma chinurilor prelungite la care supun unele persoane, mai ales pe cele din preajma familiei ajung adesea să fie asasinat de acestea;
13. **persoanele „blocate” și cei „nesupuși”**, se consideră „blocate” acele persoane care sunt încurcate în tot felul de datorii și nu mai pot face față pe cale legală situațiilor, astfel cad victimă unor „binevoitori” care le oferă „soluții”. În categoria celor „nesupuși” intră aceia care, fiindatacați, nu se lasă ușor victimizați.

4.4. Clasificarea victimelor în dependență de tipurile de infracțiuni

Un alt criteriu îl reprezintă categoria infracțională care generează victime. Din acest punct de vedere pot fi victime ale infracțiunii de omor, victime ale infracțiunii de vătămare corporală, victime ale infracțiunii de lovituri sau alte violente cauzătoare de moarte, victime ale infracțiunii de viol, victime ale infracțiunii de furt etc.

Folosind relativ aceleași criterii A. Karmen identifică următoarele categorii de victime:

- a. copii dispăruți;
- b. copii maltratați fizic și sexual;
- c. persoane în vârstă – victime ale crimei;
- d. femei maltratate;
- e. victime ale actului sexual;
- f. victime ale șoferilor aflați în stare de ebrietate.

Încercarea de a clasifica sigur victimele este destul de complicată.

Principalele dificultăți, care stau în calea unei asemenea sarcini, pot fi sistematizate astfel:

- 1) marea diversitate a infracțiunilor și, în consecință, a victimelor;
- 2) victimele aparțin, chiar dacă cu ponderi diferite, tuturor categoriilor de variabile: vârstă, sex, pregătire socio-profesională, pregătire culturală, rol-statut social, rol-statut economic etc.;

3) diferențe mari interindividuale în grupurile de victime în ceea ce privește responsabilitățile și rolul jucat de acestea în comiterea infracțiunii.

Autoevaluare:

1. Determinați tipurile de victime în dependență de categoria infracțională.
2. Cum sunt clasificate victimele după gradul de implicare și responsabilitate a acestora în procesul comiterii infracțiunii?
3. Clasificați victimele în baza factorilor psihologici, biologici și sociali.
4. Cum pot fi clasificate victimele în funcție de tipurile de infracțiuni?
5. Ce unește și ce diferă clasificările propuse?

Tema 5. Caracteristici specifice ale diferitor categorii de victime

5.1. Victimizarea femeii

5.1.1. Violul și tipurile de relație violator-victimă

5.1.2. Maltratarea și uciderea soției de către soț

5.2. Victimizarea copilului

5.2.1. Bătaia și incestul ca forme de victimizare

5.3. Victimizarea persoanelor în vârstă

5.3.1. Victimizarea în urma infracțiunilor de furt și tâlhărie

5.3.2. Maltratarea bătrânilor

5.4. Victimele infracțiunilor de terorism și luarea de ostatici

5.1. Victimizarea femeii

În raport de gradul de rezistență și de supunere a victimei față de actul agresional, precum și de modul de acțiune ca răspuns la fapta violentă, victimele pot fi grupate în grupe și subgrupe victimale, astfel: *grupele victimale* - victime minore, victime adulte, autovictime; *subgrupe victimale* - victime după sex, victime după gradul de participare la agresiune, victimizarea intrafamilială și victimizarea socială, victime după categoriile infracțiunilor. Fiecare grupa sau subgrupa are trăsături specifice constante.

Femeia face parte din categoriile de victime cu cel mai mare grad de vulnerabilitate victimală, alături de copii și bătrâni. Spre deosebire de victimele de sex masculin care, datorită instinctului de conservare, încearcă să evite, să combată sau să anihileze efectele agresiunii practicând la rândul lor o agresiune, victimele de sex feminin, în general, sunt stăpânite de sentimentul fricii, rezultată din amenințările și agresiunea suferită care determină, de regula, acceptarea efectului victimal. La acestea se adaugă și alte trăsături favorizante ale actului agresional: sensibilitate, finețe, emotivitate, forță fizică limitată.

5.1.1. Violul și tipurile de relație violator-victimă

Dintre formele de victimizare a femeii cele mai des întâlnite, **violul** ocupă un loc foarte important. Uneori acesta este însoțit și de acte de cruzime sau urmat de moartea victimei. Reacția societății față de această infracțiune este duală: pe de o parte se consideră că femeia are întotdeauna un grad oarecare de vinovăție, fie sub forma precipitării, fie chiar a provocării directe, în timp ce tabăra adversă consideră că agresiunea începe atunci când un bărbat continuă după ce femeia spune "nu". Uneori este destul de dificil de stabilit dacă există viol sau nu și care este responsabilitatea victimei în comiterea infracțiunii. Dar indiferent de gradul de implicare a victimei în săvârșirea agresiunii, dacă se stabilește

existența cu certitudine a delictului, infractorul este vinovat și trebuie sancționat, faptă nefiind scuizabilă pe motivul vinovăției victimei.

Există patru mari forme de viol: *prin constrângere fizică, prin constrângere morală, violul prin așa-zisele abuzuri de situație și violul profitând de stările patologice fizice și mentale ale victimei.* Există și viol în timpul somnului hipnotic sau al somnului natural.

Violul poate fi comis de către un străin sau de către cineva care a avut relații anterioare cu victima. Conform cercetărilor, în majoritatea cazurilor (55 %) violatorul este o persoană străină (complet sau cunoscut numai din vedere). Violatorii care cunoșteau victima constituie un procent mai mic (40 %), care pot fi rude, prieteni, iubiți, alte persoane cunoscute sau cunoștințe întâmplătoare. Cel mai rar pot fi întâlnite cazurile când relația dintre victimă și violator nu poate fi precizată (5 %).

5.1.2. Maltratarea și uciderea soției de către soț

O altă formă de victimizare a femeii este **maltratarea** sau **uciderea ei de către soț**. Cauzele sunt multiple: conflicte intraconjugale, infidelitate, gelozie, alcoolism, soțul bolnav psihic etc. Uneori ca urmare a agresiunii soțiile pot comite ele însele infracțiuni, de regulă, asupra soților. Într-o asemenea situație stabilirea gradului de vinovăție a celor doi membri ai cuplului penal este foarte dificilă. Pentru această operație trebuie să fie cunoscută istoria relațiilor dintre cei doi, frecvența conflictelor dintre ei, motivația acestora. Victimizarea soției se poate datora în întregime conduitei ostile a soțului, dar poate exista și o contribuție, mai mică sau mai mare, a soției, în sensul că ea poate provoca, direct sau indirect, prin răspunsurile sau atitudinile sale, comportamentul violent al soțului. O caracteristică a victimizării în familie este refuzul victimei de a renunța la modul de viață agresiv impus de soț, renunțare ce s-ar putea produce prin separarea în fapt a soților, pe o anumită perioadă, până la soluționarea problemelor conjugale sau prin divorț. Atitudinea pasivă a victimei are patru mari argumente: copiii au nevoie de ambii părinți, dificultățile financiare, opinia societății și lipsa sprijinului real din partea autorităților și a legii. Întrucât familia este celula de baza a societății, în cazul unor crize majore din viața unui cuplu este necesar să se intervină cu psihoterapie conjugală și consiliere familială.

5.2. Victimizarea copilului

Copiii fac parte din categoria persoanelor cu o vulnerabilitate victimală crescută datorită particularităților psihocomportamentale și de vârstă specifice: lipsa posibilităților fizice și psihice de apărare, capacitatea redusă de anticipare a propriilor comportamente și ale altora, capacitatea redusă de înțelegere a efectelor și consecințelor unor acțiuni proprii sau ale altora, capacitate redusă empatică, imposibilitatea de a discerne între intențiile bune și rele ale altora, nivelul înalt de sugestibilitate și al credulității, sinceritatea și puritatea sentimentelor, gândurilor, intențiilor, lipsa experienței sociale etc. Datorită acestor

caracteristici ei pot fi ușor antrenați în acțiuni victimizante pentru ei, pot fi înșelați cu promisiuni sau recompense, mințiți, constrânși să comită acte ale căror consecințe negative pentru ei și pentru alții nu le pot prevedea.

Minorul, fiind lipsit de experiența de viață, este dependent de temperament. Formarea cunoștințelor despre ansamblul actelor agresionale este posibilă numai în acele cazuri în care raporturile existente cu diferiți agresori, în perioada anterioară, au generat o formă de raționare perceptibilă în comportamentul victimei. Educația este condiția necesară pentru a putea preveni fenomenul victimal în rîndul copiilor.

5.2.1. Bătaia și incestul ca forme de victimizare a copilului

O formă specifică de victimizare a minorilor este **bătaia și incestul**. Bătaia este o măsură aplicată în special de către tata și este considerată o soluție extremă de autoritate și sancționare. Adepții bătaii susțin că ea este o măsură educativă cu dublă valoare: retroactivă - durere fizică și morală pentru o conduită greșită, și proactivă, adică inhibarea pe viitor a unor astfel de conduite. Rămîn însă unele întrebări fără răspuns: cît timp trebuie să dureze pentru a nu traumatiza fizic și psihic, ce intensitate trebuie să aibă, care este cel mai potrivit context de aplicare etc. Bătaia devine cu certitudine un act agresional atunci cînd are drept consecințe leziuni fizice, traume psihice sau chiar moartea minorului. De la bătaia corectivă și pînă la maltratare poate fi doar un pas. Există și situații de părinți cu un comportament neechilibrat, determinat de diverse cauze: mariaj instabil, nașterea nedorită a copilului, copilăria violentă a părinților, copilul privit ca o modalitate de satisfacere a propriilor nevoi, tulburări psihice, impulsivitatea, lipsa de afectivitate, frustrarea socială, așteptările lor de la copil sunt nesatisfăcute etc.

Urmări deosebit de grave ale copilului îl produce și incestul. Cel mai des incestul este provocat de un tată care întreține relații sexuale cu fiica sa, sau de frate care abuzează sexual de soră. Celelalte cazuri (modalitățile tata-fiu, frate-frate, mamă-fiu/fiică, soră-frate/soră) sunt mai rare, dar nu absente. Incestul cu un minor este o formă a violului deoarece copilul nu are discernamîntul necesar pentru a-și da consimțămîntul.

5.3. Victimizarea persoanelor în vîrstă

Bătrînețea prezintă o serie de caracteristici specifice: predomină procesele involutive, diminuarea potențialului energetic și a capacității vitale, accentuarea fenomenelor de sclerozare, scăderea labilității funcționale a organelor de simț și a sistemului nervos, a mobilității. Din punct de vedere psihic apar modificări că sentimentul de depersonalizare, scăderea capacității de concentrare și distribuire a atenției, a rezistenței la stres, sentimentul de insecuritate, creșterea gradului de dependență interpersonală, slăbirea dinamismului instinctiv etc. Dar între bătrînețea cronologică și cea psihologică nu există întotdeauna concordanță.

Infracțiunile privitoare la bătrâni au fost încadrate în două categorii: crime de stradă (furt, tâlhărie) și maltratarea de către persoane cunoscute. Procesul de victimizare poate să apară în cadrul mediului familial, agresori fiind rudele sau persoanele care îngrijesc bătrânii, sau în afara acestuia, agresori fiind infractorii. Acestia din urmă, profitând de capacitatea redusă a bătrânilor de a se apăra, și de unele caracteristici psihocomportamentale specifice (credulitate, neglijență, uitare, confuzie), pot comite acte infracționale grave mult mai ușor. Situația este mult facilitată atunci când victima trăiește singură.

5.3.1. Victimizarea în urma infracțiunilor de furt și tâlhărie

Cele mai întâlnite infracțiuni privitoare la persoanele vârstnice sunt infracțiunile motivate material. În unele situații infractorii cunosc direct sau indirect bunurile și valorile pe care le posedă victima, precum și locul unde sunt depozitate. În altele ei acționează în baza presupunerii că victima trebuie să fi adunat asemenea valori pe parcursul vieții, inclusiv pentru înmormântare, caz întâlnit mai des în mediul rural unde bătrânii își pregătesc cele funerare din timp, inclusiv banii. Bărbații bătrâni sunt mai victimizați decât femeile vârstnice, cei din mediul urban mai vulnerabili decât cei din mediul rural iar riscul de victimizare crește odată cu înaintarea în vârstă.

5.3.2. Maltratarea bătrânilor

O categorie specială a infracțiunilor împotriva bătrânilor este maltratarea persoanelor în vârstă, fiind înfăptuită în diverse forme: agresiune fizică și psihică, deposedare de bunuri prin minciună și înșelaciune, privare de hrană și medicamente, izolare socială etc.

Maltratarea se produce întotdeauna în familie, de către rude sau persoanele care îngrijesc bătrânul, sau în instituțiile de asistență socială, de către personalul acestora. Toate acestea sunt fapte greu de stabilit, iar prevenirea și combaterea lor se realizează cu dificultate.

Victima tipică este femeia bolnăvicioasă și suferindă; victimele sunt izolate social de prieteni, vecini, rude, care ar putea să intervină și să pună capăt procesului de victimizare; victimizătorii tind să devină suprasolicitanți în raport cu victimele care devin depresive, izolate, dependente; fiii recurg cel mai adesea la maltratarea fizică, iar fiicele la maltratarea psihică; în majoritatea cazurilor victimele au fost și ele părinți abuzivi.

5.4. Victimile infracțiunilor de terorism și luarea de ostatici

Actele teroriste au devenit o parte inseparabilă a vieții contemporane. Terorul (din lat. *terror* – frică, groază) este orientat spre înspăimântarea oamenilor prin violență. Anume acest fapt determină terorul ca o formă specifică a violenței politice, caracterizându-se prin

cruzime, orientare spre scop și efectivitate aparentă. Măsurile care aduc victimele reale sau potențiale într-o stare de groază sunt actele teroriste: explodarea, asasinarea și luarea de ostatici. Lanțul format din terorist-actul terorist-teror reprezintă terorismul ca un fenomen complex.

Pericolul victimizării sporește în timpul aglomerațiilor, care se formează pe parcursul zilei, când oamenii se grăbesc la serviciu, la masă sau se întorc acasă de la serviciu.

Victime pot deveni oamenii din diferite pături și grupuri sociale. Spre exemplu, politicienii, conducătorii statelor și guvernelor, diplomații, liderii economici constituie una din categoriile de persoane, care sunt în cel mai mare pericol de victimizare în urma actelor teroriste. Aceasta se datorează faptului că ei permanent se află în public.

Este necesar de precizat faptul că între teroriști și victimele nemijlocite nu există conflict. Aceste victime niciodată nu determină comportamentul teroristului, iar comportamentul lor nu poate fi caracterizat ca victimal.

Pentru terorist victima reprezintă doar un obiect, instrument pentru atingerea scopului și nu însăși ținta acțiunilor criminale ale acestuia. Victima terorismului este selectată, luată în prizonierat și omorâtă de către terorist nu atât pentru necesități personale, cât în numele unui simbol depersonalizat, care reprezintă o etnie, o comunitate lingvistică sau religioasă.

Victimele actelor teroriste pot fi de 3 tipuri:

- 1) *victime directe* – persoane, implicate fizic în teract: ostaticii, victimele violenței (exploziilor, otrăvirilor în masă etc.) și lucrătorii organelor de ocrotire a normelor de drept;
- 2) *victime secundare* – membrii familiilor și cunoscuților apropiați ale victimelor directe, la fel și persoanele, care au participat în lucrul ulterior cu victimele (salvatorii profesionali, medicii etc.); de asemenea, pot fi incluse și persoanele a căroră a fost distrusă.
- 3) populația locală, asupra căreia sunt orientate acțiunile teroriștilor.

Victime ale terorismului pot fi și însăși teroriștii, care deseori sunt impuși să comită teractul prin minciună, violență etc.

Luarea de ostatici constă în privarea libertății victimei cu scopul de a influența prin violență luarea unor decizii de către autoritățile publice sau organizațiile internaționale, însoțite de intimidarea populației și/sau de alte acțiuni violente ilegale. Luarea de ostatici poate fi realizată în formă de deținere a ostaticilor (spre exemplu, ocuparea clădirii și deținerea în ea a ostaticilor) sau de răpire a acestora (ostaticii sunt răpiți și deținuți pe teritoriul teroriștilor). Prin acțiuni fulgerătoare și surprinzătoare teroriștii capturează ostaticii. Aplicând acțiuni agresive, împușcături, amenințări înfrîng voința acestora. Cu scopul de a nu permite apariția panicii deschise printre ostatici, teroriștii îi maltratează sau îi împușcă. De asemenea, se introduc norme stricte de comportament, se distrug legăturile interpersonale care s-au stabilit între ele, se organizează viața ostaticilor (asigurarea alimentației, somnului etc.). Ostaticii se adaptează la situația extremală, devin obosiți, sentimentele se blochează, cad în stare de depresie.

Autoevaluare:

1. În ce constă procesul de victimizare a femeii?
2. Numiți și descrieți formele de victimizare ale femeii.
3. În ce constă victimizarea copilului și care sunt formele principale de victimizare ale acestuia?
4. Cum se realizează victimizarea bătrânilor?
5. Caracterizați victimele terorismului.

Tema 6. Aspecte psihosociale privind protecția și autoprotecția împotriva victimizării

6.1. Măsuri de protecție socială

6.2. Măsuri juridice de protecție a victimei

6.3. Măsuri de autoprotecție

6.1. Măsuri de protecție socială. Profilaxia victimologică

Măsurile de protecție socială sunt acțiuni de prevenire și limitare sau chiar eliminare a fenomenului victimal și a efectelor sale.

Măsurile de protecție socială revin organelor și autorităților statului. Dintre acestea un rol important îl au organele judiciare responsabile cu prevenirea infracțiunilor și cu prinderea, judecarea și sancționarea infractorilor. Deținerea infractorilor deosebit de periculoși în instituții speciale asigură un nivel mai înalt de securizare psihologică a cetățenilor. Dar existența organelor judiciare, aplicarea corectă și promptă a normelor penale, sancționarea infractorilor au și rol de prevenție prin inhibarea comportamentului delictual la unii potențiali agresori. De asemenea, o formă de protecție a victimei este și indisponibilizarea bunurilor infractorului, confiscarea unor bunuri sustrate de la victimă etc. pentru a garanta posibilitatea recuperării integrale a prejudiciului de către victimă.

Un rol semnificativ în procesul luptei împotriva victimizării îl are **profilaxia victimologică**. Profilaxia victimologică este una din cele mai importante direcții în procesul combaterii a criminalității, atunci când acțiunile de prevenire sunt realizate de victimă. Aceasta include și activitatea organelor de drept, organizațiilor nonguvernamentale, instituțiilor sociale care identifică și elimină circumstanțele ce formează comportamentul victimal, depistează persoanele care formează grupurile de risc și aplică în privința lor măsuri de profilaxie.

Profilaxia victimologică poate fi realizată atât în privința societății întregi sau grupurilor sociale, cât și a persoanelor concrete. Astfel, măsurile de profilaxie pot avea diferite dimensiuni. Ea trebuie să fie realizată paralel cu depistarea persoanelor care pot deveni infractori și cu influența asupra acestora.

6.2. Măsuri juridice de protecție a victimei

Protecția socială împotriva victimizării este și responsabilitatea legiuitorului și executivului. Activitatea organelor judiciare depinde de actele normative ale Parlamentului, atât în ceea ce privește buna funcționare a lor cât și eficiența legii în prevenirea și combaterea fenomenului criminogen. Dacă legiuitorul este responsabil cu stabilirea politicii penale, executivul are rolul de a pune în mișcare acele mecanisme

administrative care să o transpună în realitate. În funcție de diferite domenii pot fi identificate și alte autorități de stat cu răspundere în protejarea victimelor, în cazuri de victime minore, victime ale abuzului în familie, persoane cu handicap etc. Asemenea măsuri pot fi: internarea în instituții spitalicești sau de ocrotire, asigurarea unui ajutor financiar până la încadrarea în muncă, asigurarea reconversiei profesionale, consiliere, asigurarea pazei etc. În sfârșit nu trebuie neglijat nici rolul societății civile care, fiind mai motivată, poate obține rezultate semnificative.

6.3. Măsuri de autoprotecție

Măsurile de autoprotecție sunt cele care le realizează persoanele particulare, mai mult trebuie să fie organizate, și mai puțin instinctuale. Asemenea măsuri pot fi: asigurarea intrărilor în locuințe și imobile, evitarea locurilor periculoase, evitarea companiilor îndoielnice, evitarea reclamei și a publicității cu privire la situația materială deținută, evitarea introducerii persoanelor străine în casa, mai ales pentru cei singuri (pericolul este nu doar de moment, ci și de lungă durată prin faptul că străinul poate afla valorile deținute, locul unde acestea sunt depozitate etc., ceea ce poate trezi intenția delictuoasă pentru viitor), ignorarea pietonilor sau a străinilor care încearcă să angajeze o conversație, mai ales noaptea sau în locuri retrase etc.

Există situații în care pericolul nu poate fi evitat total (de exemplu, serviciul în tura de noapte). În asemenea cazuri trebuie adoptate unele tactici pentru a minimaliza cât mai mult posibil riscul de victimizare. Se pot aminti exemplificativ: plimbarea în compania altora, în grup iar nu singur, evitarea implicării neînarmate în anumite evenimente periculoase etc.

Prevenirea crimei prin proiectarea mediului înconjurător afirmă importanța creării unui "spațiu de apărare" prin "îngreunarea atingerii țintelor": îmbunătățirea sistemelor de închidere și asigurare a intrărilor și ieșirilor, înalțarea gardurilor și menținerea supravegherii, a pazei. Acțiunile de reducere a riscului pot fi individuale, colective, în colaborare cu alte persoane, sau mixte.

Toate aceste tactici și strategii nu pot fi evaluate cu ușurință privind eficacitatea lor, deoarece este dificil de prevăzut situațiile exacte, particulare în care ele ar putea preveni acțiunile victimizante, și asta pentru că există modalități numeroase și foarte variate prin care un infractor poate comite aceeași faptă. Anumite strategii de reducere a riscului pot fi eficiente pînă la un nivel clar observabil dar care nu poate fi și prompt cuantificabil.

Autoevaluare:

1. Care sunt măsurile de protecție socială?
2. În ce constă profilaxia victimologică?
3. Ce măsuri juridice de protecție a victimei cunoașteți?
4. Ce măsuri realizează victima cu scopul autoprotecției?
5. Care este scopul principal al măsurilor de protecție a victimei?

Tema 7. Conceptul de psihovictimologie

7.1. Psihologia victimei

7.2. Victimitatea: aspecte psihologice

7.3. Caracterizarea psihologică a victimelor diferitor tipuri de infracțiuni

7.4. Psihoterapie victimologică

7.1. Psihologia victimei

În psihologie există o serie de teorii care explică formarea psihologiei victimei sau victimității sporite.

Primul grup care explică formarea victimității este teoria periodizării dezvoltării personale.

Voința directă a victimei, intenția manifestată de a activa în raportul agresional determină responsabilitatea acesteia, concepția pe care s-a fundamentat conținutul victimizării. Acțiunile sau inacțiunile victimei pot fi conștiente, circumscrise regulilor sociale, sau inconștiente, în afara voinței sale directe, modul de determinare a acestora regasindu-se în scopul urmărit de victimă. Fiecare acțiune va trebui să corespundă unui scop individual astfel încât, dacă acest scop se regăsește în urma fiecărei acțiuni-inacțiuni, ca o particularitate constantă, va determina stilul victimal.

Conștientul victimal. Acțiunea-inacțiunea victimei, rezultat al raportului dintre instinct și inteligență, prezintă caracteristici diferențiate de la individ la individ, aflate într-o structură unitară, generalizatoare. În esența comportamentală victimală se constată încercarea victimei de a anticipa rezultatul acțiunii agresionale a infractorului.

Inconștientul victimal. Fixat în ereditate, inconștientul comportamental stabilește forma concretă de asimilare și de integrare a individului în mediul social. Relația instinctuală programată ereditar nu va putea fi prevăzută de individ și nu va reprezenta un comportament individual constant de natură asociativ-previzibilă. În relația cu agresorul conduita victimei este dată de structura conștient-inconștient. Voința victimei în răspunsul la agresiune poate fi născută în baza coordonării inteligenței și experienței personale, sau poate fi înlăturată prin exercițiul spontan al instinctelor.

Stilul victimal. Determinarea condițiilor necesare adaptabilității victimei la realitatea conflictului agresional va releva exercițiul spontan sau măsura adaptabilității la mediul respectiv. Trebuințele, impulsurile, instinctele pot să fie rezultatul unei programări ereditare sau a unei învățări în stadiile evoluției de adaptare la mediul înconjurător.

Inhibiția victimală. Aptitudinea victimei de a evalua posibilitățile sale de adaptare la conflictul agresional depinde și de calitatea senzațiilor și percepțiilor, și de structura sistemului său nervos. Reacția receptorilor victimei este influențată de intensitatea și calitatea stimulului. Victimele care prezintă un grad de slăbiciune nervoasă își formează cu prioritate reflexele negative, își impun condiții stabile și manifesta dificultăți în transformarea reflexelor inhibitorii în reflexe pozitive, astfel încât procesul de inhibiție este mai puternic decât procesul de excitație.

7.2. Victimitatea: aspecte psihologice

Premisele subiective care determină transformarea persoanei în victimă în urma unor condiții nefavorabile de socializare sunt calitățile individuale ale acestuia. De ele depinde dacă persoana se va percepe ca victimă, de aceea personalitatea care se caracterizează prin astfel de trăsături se consideră victimală.

Victimizarea persoanei depinde de temperament, caracter, de predispunerea genetică a acesteia spre autodistrugere și comportament deviant. La nivel de personalitate predispunerea spre victimizare depinde de diferite trăsături de personalitate, care în aceleași condiții pot atât contribui, cât și împiedică acest proces. Aceste trăsături pot fi gradul de stabilitate și de flexibilitate a persoanei, dezvoltarea reflexiei și autoreglării, orientările ei valorice etc. În dependență de gradul de dezvoltare la personalitate ale acestor calități depinde capacitatea persoanei de a confrunta diferite situații periculoase.

Una din aceste trăsături este externalitatea-internalitatea, adică predispoziția persoanei de a atribui cauzele situațiilor care au loc în viața ei circumstanțelor exterioare sau de a lua răspunderea asupra sa. De asemenea, este important cum persoana este predispusă să reacționeze la imposibilitatea realizării necesităților sale, la prăbușirea idealurilor și a valorilor etc. De aceasta depinde capacitatea ei de a transforma lumea sa interioară, de a dobîndi, datorită reevaluării valorilor, sensul existenței în condiții schimbate.

7.3. Caracterizarea psihologică a victimelor diferitor tipuri de infracțiuni

Orice victimă, atât potențială, cât și cea reală, deține anumite trăsături care contribuie la vulnerabilitatea acesteia. Este evident că anumite trăsături, un anumit comportament, statut social formează predispunere spre vulnerabilitatea victimală. Vulnerabilitatea are o structură complexă, în care predispuerile se actualizează de o situație concretă și se formează premise pentru cauzarea daunelor. Spre exemplu, în urma unor cercetări a fost stabilit că:

- *victimile asasinării* se caracterizează prin imprudență, risc enorm, conflictualitate, predispoziție spre agresivitate, egocentrism, abuzul de alcool;
- *victimile violului* deseori sunt nedeslușite în cunoștințe, excentrice, sau, deopotrivă, nehotărîte, nemature, infantile;
- *victimele torturii* în majoritatea cazurilor se cunosc cu infractorul și se află într-o oarecare dependență de acesta (soție, concubină, copil sau mamă), avînd o voință slabă și o poziție de viață instabilă, cîteodată duc un mod de viață amoral, adesea statutul lor este mai înalt decît statutul schingiuitului;
- *victimile escrocilor*, de regulă, sunt credule, necompetente, imprudente, neatente, în unele cazuri, zgîrcite sau au probleme materiale.

7.4. Psihoterapie victimologică

Tradițional intervenția psihologică și psihoterapia în victimologie se realizează cu victimele, care deja au suportat diferite forme de violență nemijlocit după eveniment sau cu consecințele traumei amânate în forma diferitor tulburări de personalitate, în special, tulburări de stres post-traumatic. De asemenea, se efectuează lucrul psihoterapeutic și cu complexul victimei sau cu victimitatea cu scopul profilaxiei transformării, respectiv, victimei potențiale în una reală sau victimității latente în cea realizată.

Psihoterapia victimologică se aplică doar în cazul victimelor care au o psihică sănătoasă.

Procesul de psihoterapie se împarte în trei etape:

- 1) *etapa inițială*;
- 2) *etapa medie*;
- 3) *etapa finală*.

La *etapa inițială* victima este concentrată asupra tînguirilor sale, care sunt legate, în mare parte, de relații nesatisfăcătoare, suferințe, starea de depresie, apatie, senzația de neajutorare. Astfel, această etapă constă în culegerea informației și sistematizarea ei.

Etapa medie este cea mai lungă. De a lungul acestei etape este necesar de creat la victimă un nou Ego. Aceasta se explică prin aceea că, dacă pierderea a avut loc în perioada vârstei fragede, atunci pacientul nu are un Ego „matur”. Realizarea acestui proces se datorează faptului că pacientul se manifestă anume așa cum el este în realitate.

Etapa finală se dedică întăririi treptate a noului conținut al lui Ego, însușirii noilor modele de atitudini față de noile situații.

În cadrul activităților de psihoterapie și consiliere psihologică a victimei, specialiștii trebuie să cunoască impactul infracțiunii asupra victimei. Oamenii reacționează diferit la infracțiunile comise asupra lor, însă tipul de reacții nu poate fi prevăzut nici după natura infracțiunii și nici după tipul persoanei implicate. Unii sunt afectați, dar ajung să privească situația că o „experiență de viață”. În schimb, alții se interiorizează, avînd reacții întîrziate, ca urmare a reprimării sentimentelor.

Unele dintre cele mai comune reacții pe care le au victimele sunt: vina, teama, mînia și neputința. Au sentimentul că infracțiunea a fost îndreptată deliberat împotriva lor. Se tem de ceea ce se va întîmpla în continuare, mai ales dacă infractorul nu a fost prins. Victimele pot simți că viețile lor au scăpat de sub control sau intră într-o stare de depresie și, în general, sunt neliniștite.

Autoevaluare:

1. Descrieți psihologia victimei.
2. Care sunt aspectele psihologice ale victimității?
3. Dați caracteristica psihologică a victimelor diferitor tipuri de infracțiuni.
4. Ce în ce constă psihoterapia victimologică?
5. Ce schimbări apar în personalitatea victimei în urma victimizării?

Surse bibliografice

1. Bejan O., Țurcan V., Ursan I., *Cum să eviți crimele și criminalii. Sfaturi utile*, Chișinău, 2002. 69 p.
2. Bejan Octavian, *Dicționar de criminologie*, Chișinău, 2009.
3. Bujor V., Manole-Țăranu D., *Victimologie: Note de curs*, Chișinău: centrul ed. al. Univ. de Criminologie, 2002. 48 p.
4. Bujor V., Miron I., *Violența sexuală: aspecte juridico-penale și criminologice*, Chișinău: Centrul ed. al Univ. de Criminologie, 2001. 80 p.
5. Bujor V., Miron I., *Violența: abordare socio-criminologică a problemei*, Revista de criminologie, drept penal și criminalistică, anul 2004, nr. 3-4.
6. Gladchi Gheorghe, *Determinantele victimologice și mecanismul infracțiunilor de mare violență (omorul, vătămarea intenționată gravă a integrității corporale, violul)*, Chișinău: Centrul de Drept, 2000. 239 p.
7. Gladchi Gheorghe, *Victimologie criminologică: probleme teoretice, metodologice și aplicative*, teză de doctor habilitat în drept, Chișinău, 2005.
8. Pop Octavian, *Violența în perioada de tranziție: studiu monografic*, Timișoara: Mirton, 2003. 92 p.
9. Răilean Daniela, *Prevenirea victimologică a infracțiunilor contra inviolabilității sexuale a minorilor, săvârșite prin violență*, teză de doctor în drept, Chișinău, 2012.
10. Малкина-Пых И. Г., *Психология поведения жертвы*, М.: Изд-во «Эксмо», 2006. 1008 с.
11. Малкина-Пых И. Г., *Виктимология. Психология поведения жертвы*, М.: Изд-во «Эксмо», 2010. 864 с.
12. Ривман Д. В., Устинов. В. С., *Виктимология*, СПб.: Изд-во «Юридический центр пресс», 2000. 332 с.
13. Туляков В. А., *Виктимология (социальные и криминологические проблемы)*, Одесса, 2000. 452 с.